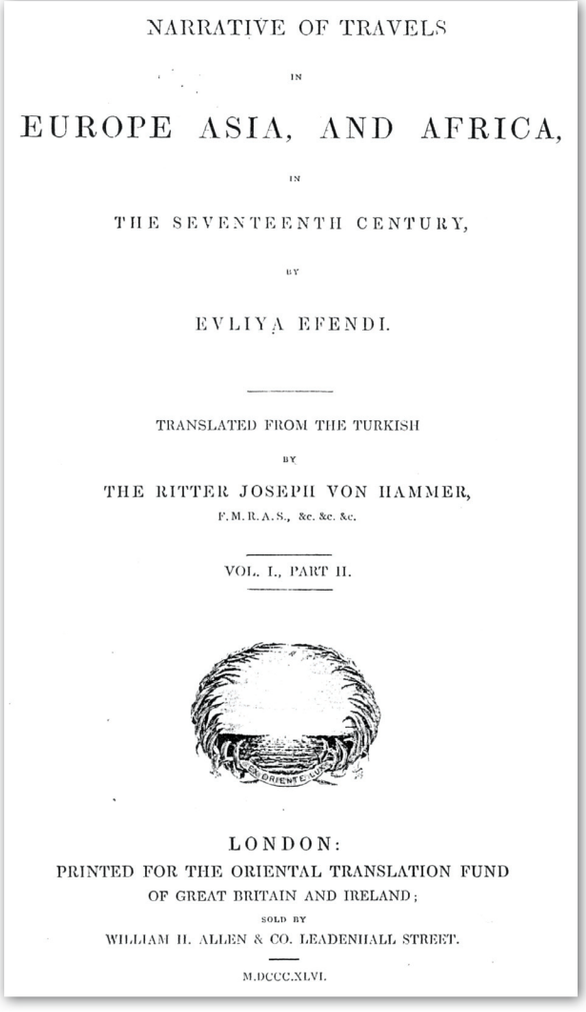

NARRATIVE OF TRAVELS

IN

EUROPE ASIA, AND AFRICA,

IN

THE SEVENTEENTH CENTURY,

BY

EVLIYA EFENDI.

TRANSLATED FROM THE TURKISH

BY

THE RITTER JOSEPH VON HAMMER,

F.M.R.A.S., &c. &c. &c.

VOL. I., PART II.

LONDON:

PRINTED FOR THE ORIENTAL TRANSLATION FUND

OF GREAT BRITAIN AND IRELAND;

SOLD BY

WILLIAM H. ALLEN & CO. LEADENHALL STREET.

M.DCCC.XLVI.

Resim 29: *Narrative of Travels* (Seyahat Anlatıları) I. cilt, 2. kısım, Londra 1846

Seyahatnâme'den ilk çeviri, Hammer-Purgstall, ilk dört kitaptan seçmeleri İngilizceye çevirmiştir.

CUMHURİYET

SANAT BAHİSLERİ

Evliya Çelebi hakkında doğan bir münakaşa

Yazan:

Prof. CAVİD BAYSUN

Ötedenberi her fikrası hoş karşılanıp zevkine doyulamıyan kadîm eserlerden bahsederken nasıl olmasın Evliya Çelebi Seyahatnamesi geliz. Maamafih, az-çok münevver kimselerin Naima ve Cevdet tarihlerile ayni rafta yer verdikleri bu eseri, bir taraftan ağırbaşlı kitablara, bir taraftan da Binbir Gece ve Muhayyeilât-ı Aziz Efendi kabilinden masalların bağlı göreniler, ona inanmak mı, inanmamak mı lâzımgeldiğinde kâfi mütereddid bulunanlar, sanıyorum ki, yok değildir.

Okumaya merak sardırdığımız zamanlarda büyükler, ne dereceye kadar anlayabileceğimizi pek, hesaba katmıksızın, eğlendiği nisbette öğreten eserler tavsiye etmiş olmak için, önümüze yarım, sair evvel yalnız ilk altı cildi, o da sansürün cabil ve ümmîce tahrifinden geçerek, basılmış Evliya Çelebi Seyahatnamesi ile bir sürü tarih hatâya yuvalardı. Biz, bunlardan insanı, mekân ve zaman tasyetirip, uzak diyarlara ve bilmem kaç yüz sene evvelime götürdükten sonra, vukuların onok o meçhul ülkelerde, o kadim diyarlarda mümkün sandığımız hâdiselerle dolu bir hayatın söz açan ve bütün söylediklerini gözile görmüş gibi, yeminfilllih edercesine temînat vererek anlatın Evliya Çelebi'yi beğenmiştik. Zira bu emsalsiz adım bize sosyalmızın maceraları, Naima Efendi gibi kavramak için daha çok hazırlıklara muhtac bulunduğumuz bir beyan ile değil, külfetsiz ve canın yakın pek kolay hikâye ediy ordu.

Seyahatnamede bazan mantıkın birkaz üzerine geçmiş rivayetlere rastlırsak, bilgilerine inandığımız kimselerden tıahat ister, onların ağzına yemo der gibi mânalı tebessümleri, seyyahımızın her sözünü cidiiye alamamak cerektiği hususunda bizlere kanaatimizi takviye ederdi. Gün geçtikçe Evliya Çelebi'ye, muhabbetimiz devam etmekle beraber, Hasan Dede'nin Fatih camii minarelerinden yüksek tahta kuluba yaptığına inanmıyor, bazar-ları Abdal Han'ın, seksenlikler bir, bahsını ekle edemiş onu üç, sonra tazı lal-ün yanabilir, bir gece baliuş değiştiği rivayetinin cesme olduğundan şüphe etmiyordu. Ebu-Ali Sinâ musıkına rehabet edecek tüı hünerler tertib edilmiş sihirbazlık ve gübüşlenin sahneleri ise, Seyahatnâme'ye ayrı, bir eşsiz vesp hikâyelerden başka ne elabilirdi?

Fakat eski tarihçilerin, şüphesiz kemil seviyelerinden farklı görükleri için, kaynak ittihaz etmedikleri Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ni, tarihin, coğrafyanın, folklorun hattâ edebiyatın hattâ arkeolojinin faydalanacağı pek zengin malzeme bulunduğu, bundan sarf-ı nazar, muhtevası yalnız masal dahi olsa, başta sanat gelmek üzere, onun bir çok bakımdan güne kıymet teşkil ettiği muhakkaktır. Nitekim garbda olduğu gibi bizde de bu seyahatname her eser için mukadder olan tenkid süzgecinden geçirilmek şartile, me'haz olarak kullanılıyor, en eldiin hakikat ve hayal nisbetini tâyine çalışılıyordu. Ben bile bundan yedi sene önce yazdığım bir makalede (1) Evliya Çelebinin hayatını ve şahsiyetini belirtmek, Seyahatname'nin mahiyetini anlatmak istemiş, cezimle şöyle demiştim:

«Evliya Çelebi gördüğü memleketlerin ve temas ettiği milletlerin bütün hususiyetleri ile yakından alâkadar olmuş, malik bulunduğu müşahede ve tecessüs kabiliyeti sayesinde her şehir ve kasabanın cami, medrese, han, hamam, kale ve sur gibi bütün tesislerini, ehemmiyetlerine göre uzun uzadıya veya muhtasaran tasvir etmiş, kitabe toplayarak, meşhur zevatın hal tercümelerini, velilerin menakıbini tesbit ederek eserini Osmanlı tarihi için işlenmeğe değer eşsiz bir kaynak haline getirmiştir.

İşe yaramaz bir eser hakkında yazılmasına imkân olmıyan bu satırlardan başka, yabancı âlimlerin Türk seyyahına bazı isnâdlarını zedde uğrayıp. Seyahatname'deki mübalâğa ve uydurmaları misillerin mizah temayülüne, kassa-hanlık merakına vermekle, eseri bir kere daha değerli bulduğumuz İslâm Ansiklopedisini takib edenler elbette hatırlarlar. Evliya Çelebiye mecliyet değil tarihçinin bir menbaını kıymetlendirecek araştırma diye hazırladığım için lehte olduğu kadar aleyhte de hükümleri ihtiva etmesi tabii bulunan o makale çıkar çıkmaz sayın F. Celâleddin, cidd-i mizah arası bir fıkra ile beni tenkid etmek tenezzülünde bulunmuştu (2).

Seyahatname'nin lisan hatalarından ikisini zikrederek buniara ses çıkarmadığım, Cengiz'in Hazret-i Muhammed zamanında yaşamış gösterildiğine austuğum halde, iki buçuk senelik Avrupa seyahatine muhtemel olmadığı halde, mevkiyeri ve sanatının haklarını bulunmamış sanı tekrine kimi buyuran Celâleddin, bedhalt sözlerini dikkatle okumak külfetinden nefsini muaf tuttuğu nasıl belli idi. Halbuki ben eserin bütün yanlışlarını teker teker göstereceğ yerde, ifadesinin kaide hatalarına rağmen sürükleyici olduğunu yazmakla çelüştanı da müşterisi da ihata eylediğimi ve «Seyahatnamedeki tarihî malûmatın eski ve ortaçağlar ile müellifin idrak etmediği devirlere dair olan kısımları kaynak sayılmaz» demekle de Cengiz'in Hazret-i Muhammedin zamanında yaşadığı hatasını aşkre ilâ yık bulmadığımı, buna benzer nüccelerile beraber bir kalemde çıkardım zannetmiştim.

Diğer taraftan, Evliya Çelebimizin on yedinci asır Osmanlı tarihine müteallik bahislerini de körü körüne kabul edemiyor, hattâ mevsuk vak'alara inanılmaz tefsirat karıştırdığını söylediğim için günaha girmiyordum.

Uyvar önünde, siper içinde Köprülü-zade Fazıl Ahmed Paşa, reisülküttab Şâmi-zade Mehmed Efendi ile damadı İbrahim Paşa'yı idam ettirir. Evliya Çelebi bunu önceden sezerek, kuşun yağmuru altında siperden siipere atlayıp sadrâzamın bulunduğu yere pek yakın bir köşeye sinmiş ve hâdiseyi burde teferruatına kadar görmeğe muvaffak olmuştur. Savaş meydanında sahib-devletin rical-den iki tatı siyaset ettirdiği mahalle sokulmak kimin haddinedir, demeyeli; Bourbonlar Fransasında bir kaç Türkün Nemçe kralı münasebesi ile, emin ve ser-âzad dolaşırken Henry IV. ün torununa rastlayıp nezdinde vetmiş gün misafir kalıdığından, veya içinde iki yüz bin asker yatan Amsterdam civarında, beraber bulunduğu tatar akıncılarının sayısız esir aldığından asla şüphe etmemelisiniz. Biz bu kabil rivayetlere inanıverdiğimiz için Fahri Celâl Beyin gene hışmına uğradık. Nefis küçük hikâyelerden başka kendisine benzer« Evliya bir «Der vasf-ı rical-i Danişka» borelu olduğumuz sanatkâr, seyyahımıza dair bir makale daha yazmış bir defa da «İslâm Ansiklopedisinde hüsnü-i hâl» bahsini, simdi mantolo diye sandığımız tafsilâtı, üç yüz senelik dille yazılmasına tezkiren Evliya Çelebi Seyahatnamesine neden bu kadar müptelâ yız?». diyerek beni Evliya Çelebi aleyhtarlığı ile suçlandırıyor ve yedi sene evvelki makalesinde okuduğumuz misallerin en boşlarını tekrar ediyor (3).

Herkesin küçük bir itiraza bile tahammül edemiyerek ilerî sürülen makul mütaleaları ters anlıyarak kadar tiryakisi olduğu eserler bulunabileceğine göre böyle çıkışları tabiî karşılamak mümkündür.

Diğer taraftan, Evliya Çelebimizin on yedinci asır Osmanlı tarihine müteallik bahislerini de körü körüne kabul edemiyor, hattâ mevsuk vak'alara inanılmaz tefsirat karıştırdığını söylediğim için günaha girmiyordum.

Uyvar önünde, siper içinde Köprülü-zade Fazıl Ahmed Paşa, reisülküttab Şâmi-zade Mehmed Efendi ile damadı İbrahim Paşa'yı idam ettirir. Evliya Çelebi bunu önceden sezerek, kuşun yağmuru altında siperden siipere atlayıp sadrâzamın bulunduğu yere pek yakın bir köşeye sinmiş ve hâdiseyi burde teferruatına kadar görmeğe muvaffak olmuştur. Savaş meydanında sahib-devletin rical-den iki tatı siyaset ettirdiği mahalle sokulmak kimin haddinedir, demeyeli; Bourbonlar Fransasında bir kaç Türkün Nemçe kralı münasebesi ile, emin ve ser-âzad dolaşırken Henry IV. ün torununa rastlayıp nezdinde vetmiş gün misafir kalıdığından, veya içinde iki yüz bin asker yatan Amsterdam civarında, beraber bulunduğu tatar akıncılarının sayısız esir aldığından asla şüphe etmemelisiniz. Biz bu kabil rivayetlere inanıverdiğimiz için Fahri Celâl Beyin gene hışmına uğradık. Nefis küçük hikâyelerden başka kendisine benzer« Evliya bir «Der vasf-ı rical-i Danişka» borelu olduğumuz sanatkâr, seyyahımıza dair bir makale daha yazmış bir defa da «İslâm Ansiklopedisinde hüsnü-i hâl» bahsini, simdi mantolo diye sandığımız tafsilâtı, üç yüz senelik dille yazılmasına tezkiren Evliya Çelebi Seyahatnamesine neden bu kadar müptelâ yız?». di-

(1) M. Cavid Bayzun, Evliya Çelebi, İslâm Ansiklopedisi.

(2) F. Celâleddin, Evliya Çelebi, Memleket, (gazete), 25 mart 1947, sayı 12.

(3) Fahri Celâl, «Gene Evliya Çelebi'ye dair», Cumhuriyet 2 ağustos 1953.

Azade TARCAN - KENT

1 Eylülden itibaren timnastik derslerine başladı.

Dr. Tarık Temel

Meslekî tetkiklerde bulunmak üzere Fransa, Holanda ve Almanyaya gitmiştir. Hastalarını 15 ekimden sonra kabule başlıyacaktır.

Yukarıda resmini gördüğünüz bu ufak ev, İstanbulda, Londra sefiri Bahçeli Evler semtindedir. ASRANE şöyle ve sıkıntılarına müfrezat edebiliyorlar. Ayrıca zengin para itsanlıyorlar. (Evin istikrazi vergisi bankaya aldır.)

Resim 30: Prof. Cavid Baysun "Evliya Çelebi hakkında doğan bir münakaşa" *Cumhuriyet* 3 Eylül 1953